

INFORMACIJA
SA NACIONALNE RADIONICE „DJECA SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI
KROZ OBJEKTIV KONVENCIJE UN O PRAVIMA OSOBA SA
INVALIDITETOM“,
održane 9. decembra 2016. godine u Podgorici

Nacionalna radionica “Djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori kroz objektiv Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom” održana je u Podgorici, 9. decembra 2016. godine. Radionica je organizovana u okviru projekta "Zaštita djece od nasilja i promocija socijalne inkluzije djece sa invaliditetom u zemljama Zapadnog Balkana i Turske", koji finansira Evropska unija, a sprovodi UNICEF u saradnji sa Evropskim forumom osoba sa invaliditetom. Radionicu je organizovalo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore u saradnji sa Evropskim forumom osoba sa invaliditetom i UNICEF-om. Učestvovali su predstavnici izvršne, zakonodavne vlasti, predstavnici institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, predstavnici međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava lica sa invaliditetom.

Na otvaranju Radionice govorili su: Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, Džon Patrik Klark, izvršni član Odbora Evropskog foruma osoba sa invaliditetom, Bendžamin Perks, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Šučko Baković, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Mehmed Zenka, ministar za ljudska i manjinska prava, Andre Lis, šef Sektora za kooperaciju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i učenica Saša Komarica.

Izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Marina Vujačić je ocijenila da su djeca s invaliditetom u Crnoj Gori dugo godina bila tabu tema, navodeći da se situacija značajno promjenila, ali ne u dovoljnoj mjeri. Saopštila je da djeca sa invaliditetom ni danas nemaju dovoljnu podršku. Institucije i dalje djeci sa invaliditetom pristupaju kao prema nekome kome treba pomoć, a ne nekome kome su potrebne mogućnosti da postane građanin dostojan sloboda i prava. Ukazala je da u Crnoj Gori ne postoji rana identifikacija i u skladu s tim procjenjivanje individualnih potreba podrške koja je neohodna djeci i osobama sa invaliditetom. Navela je da se u Crnoj Gori često govori o brojkama kada se pokušavaju predstaviti rezultati. Saopštila je da je razlika u broju djece koja su uključena u nivo osnovnog od broja onih koji su uključeni u nivo srednjeg obrazovanja oko dvije hiljade. Smatra da prioritetno treba riješiti nastali problem koji se odnosi na angažman asistenata u nastavi podsjećajući da se institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda tim povodom oglasila prije nekoliko dana i pružila podršku njihovoj inicijativi. Navela je da i dalje nema servisa koji su potpuna podrška deinstitutionalizaciji djece sa invaliditetom. Predstavila je slučaj Slobodanke Gurešić, dvadesetčetvorogodišnje djevojke koja već četiri godine živi u Domu za stare u Bijelom Polju. Saopštila je da je djeci sa invaliditetom uskraćeno i pravo na igru. Naglasila je da se u Crnoj Gori u praksi ne radi revizija za sisteme podrške osobama sa invaliditetom. Zaključila je da je djeci sa invaliditetom potrebna mnogo veća podrška, jer svako dijete koje +postane samostalno državi vrati mnogo više.

Član izvršnog odbora Evropskog foruma osoba s invaliditetom Džon Patrik Klark je saopštio da je Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom najveći iskorak u promociji

i zaštiti prava ovih osoba. Naveo je da su u Irskoj počeli sa projektom inkluzivnog obrazovanja kada su deset osoba sa Daunovim sindromom upisali u redovne škole. Na kraju procesa se pokazalo da sistem funkcioniše u korist škole i učenika koji su je pohađali. Saopštio je da u Irskoj 80% djece sa Daunovim sindromom pohađa redovne škole.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Bendžamin Perks je saopštio da je UNICEF u proteklih nekoliko godina blisko sarađivao sa Vladom Crne Gore i civilnim društvom, a rezultat saradnje je veliki broj djece sa invaliditetom koja su upisana u redovne škole u cijeloj državi. Naglasio je da Crna Gora može da bude ponosna na tu činjenicu, ali svakako ostaje dosta toga da se uradi. Saopštio je da treba još mnogo naporno raditi kako bi svako dijete sa invaliditetom našlo svoje mjesto u obrazovnom sistemu i svim aspektima života. Naveo je da će uskoro u polovini opština u Crnoj Gori djeci sa invaliditetom biti dostupni servisi podrške. Veoma je bitno podržati njihove roditelje i porodice, što treba da bude urađeno u saradnji svih nadležnih subjekata. Neophodno je raditi na poboljšanju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i obezbijediti održiv sistem finansiranja. Važno je nastaviti sa aktivnostima na eliminaciji stigme i predrasuda. Kampanja „Govorimo o mogućnostima“ je značajno doprinijela smanjenju predrasuda prema djeci sa invaliditetom, pa u tom pravcu treba nastaviti djelovanje i u narednom periodu.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković je saopštio da je inkluzivno obrazovanje u Crnoj Gori zaživjelo, ali ne možemo biti zadovoljni kvalitetom inkluzije u obrazovnom sistemu iz dva razloga koji se odnose na rad Komisija za usmjeravanje djece i nepostojanje održivog sistema finansiranja asistenata, kao i na lošu komunikaciju između škola i komisija. Komisije se formiraju na lokalnom nivou i nijesu dovoljno ažurne. Pojedine komisije kasne sa donošenjem rješenja o usmjeravanju, pa školska godina počne, a ne postoji individualni program za određeno dijete. Istakao je da djeca pod jednakim uslovima treba da pohađaju redovnu nastavu. Naveo je da se instituciji obraćaju roditelji djece sa smetnjama u razvoju koji ukazuju, primjera radi, da je njihovo dijete završilo treći razred, ali ne zna da čita i piše, već samo fizički prisustvuje časovima. Smatra neophodnim da Ministarstvo prosvete sprovede istraživanje o kvalitetu inkluzije u Crnoj Gori.

Zaštitnik je podsjetio da je ove godine bio izražen i problem asistenata u nastavi. Naveo je da je institucija Zaštitnika prije nekoliko godina, uz pomoć UNICEF-a pripremila Vodič za asistente u nastavi. Ove godine zbog raspisivanja i održavanja parlamentarnih izbora suočeni smo bili sa situacijom da se nije mogao raspisati javni oglas za asistente u nastavi. Smatra da treba obezbijediti stalnost asistenata u nastavi zbog čega su nedavno Ministarstvu prosvete podnijeli inicijativu za izmjenu i dopunu Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kojom se predviđa da se umjesto važećeg zakonskog rješenja koje predviđa angažovanje asistenata kao mogućnosti, Zakonom to propiše kao obaveza, kako bi svako dijete kojem je ovaj vid podrške potreban, dobilo asistenta. Zaštitnik je predložio i brisanje odredbe Zakona koja propisuje da asistent po pravilu obavlja tehničku pomoć kao volonterski rad. Naveo je da se očekivalo da će volontersko angažovanje asistenata u nastavi dati određene rezultate, ali se u praksi pokazalo da mladi obrazovani ljudi nijesu motivisani za rad bez zarade.

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti djece sa invaliditetom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je ukazao da se Crna Gora, kao potpisnica Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom obavezala da im obezbijedi jednaku zdravstvenu zaštitu. U zakonima je to veoma dobro regulisano, ali u praksi ima problema. Posebno je problematično pružanje zdravstvene zaštite djeci sa invaliditetom van Podgorice. Podsjetio je na Preporuku Komiteta UN za prava djeteta upućenu Crnoj Gori kojom se navodi da je država dužna da obezbijedi jednaku zdravstvenu zaštitu za svu djecu u Crnoj Gori bez obzira gdje žive. Ukazao je da nam nedostaju logopedi, psihijatri za djecu i druga stručna lica za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju. Takođe, ukazao je i na problem zdravstvene zaštite djece sa smetnjama u

razvoju u oblasti stomatologije koja je na adekvatan način obezbijedena samo u Glavnom gradu. Zaštitnik je pozvao nadležne organe u oblasti obrazovanja i zdravstva da obezbijede da usvojeni standardi budu dostupni svoj djeci u Crnoj Gori.

Ministar za ljudska i manjinska prava Mehmed Zenka smatra da pored unapređenja zakodnodavnog okvira koji se odnosi na prava osoba sa invaliditetom predstoji još mnogo posla u toj oblasti. Naglasio je da djeci treba obezbijediti kvalitetan sadržaj života. Naveo je da postoji saglasnost o potrebi primjene zakona, aktivnog učešća svih aktera iz ove oblasti i da su prepoznate sve potrebe, ali vrijeme ne ide u prilog svemu navedenom. Ocijenio je da osobe sa invaliditetom imaju ogromnu snagu da se nose sa preprekama. Imaju veliko strpljenje i vjeruju u one koji su nosioci unapređenja društvenog sistema.

Ministar Zenka se osvrnuo na značaj oblasti vladavine prava, kao temelja na kojem država Crna Gora razvija i vodi proces evropske integracije. Naveo je da integracioni procesi uvode usvajanje evropskih standarda koji nas dalje uče prihvatanju univerzalnih vrijednosti i poštovanju različitosti. Podsjetio je da u oblasti koju pokriva resor za ljudska i manjinska prava, prava djece sa invaliditetom su zaštićena krovnim Zakonom o zabrani diskriminacije, detaljnije u njegovim izmjenama i dopunama koje se planiraju ove godine u pravcu sve boljeg usklađivanja sa međunarodnim standardima, te novim Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji je usklađen sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Ipak, očigledna je razlika između teorijskog i praktičnog iskustva, tako da dobre zakone moramo uskladiti sa njihovom primjenom.

Šef Sektora za kooperaciju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori Andre Lis je saopštio da su djeca sa invaliditetom jednaki članovi svakog društva i treba da imaju jednake mogućnosti. Podsjetio je da je Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom ratifikovalo 107 država i Evropska unija. Takođe, usvojena je Evropska strategija za invaliditet. Ocijenio je da je Crna Gora posvećena da djeci sa invaliditetom obezbijedi ostvarivanje prava i da im da značaj u skladu sa uzrastom. Naglasio je da treba preduzeti dalje mjere da se ovoj djeci obezbijedi puno ostvarivanje ljudskih prava. Ocijenio je da se djeca i mladi sa invaliditetom još uvijek suočavaju sa nejednakim tretmanom u odnosu na drugu djecu u Crnoj Gori. U svakodnevnom životu nailaze na brojne prepreke koje im onemogućavaju da u potpunosti ostvare svoja prava. Nepristupačni su javni objekti poput škola i fakulteta koji predstavljaju prepreku za slobodu izbora obrazovanja. Podsjetio je da je u Izvještaju o Crnoj Gori Evropska komisija pozdravila napredak kada je u pitanju poštovanje prava osoba sa invaliditetom, kao i određeni napredak kad je u pitanju pristupačnost javnih objekata, ali je, sa druge strane, ukazala da nema jasne vizije kako da se prilagode javni objekti, škole, bolnice, privatna preduzeća za osobe sa invaliditetom. Andre Lis je zaključio da se kvalitet i djelotvornost demokratskog društva odražavaju i u kvalitetu inkluzije.

Radionici je prisustvovala i **Saša Komarica, učenica osmog razreda Osnovne škole „Njegoš“ u Spužu** koja je predstavila svoje iskustvo. Saopštila je da su osobe sa invaliditetom posebne, ne po njihovim potrebama, već po tome šta nose u sebi. Navela je da je kao osoba sa invaliditetom u školi dobro prihvaćena od nastavnika i od drugih učenika. Lakše je joj da ostvari pojedinačni kontakt i komunikaciju, nego u grupi. Naglasila je da su nastavnici i drugovi prema njoj sjajni i da je uključena u dosta školskih aktivnosti. Kada o njoj priča neko ko je ne poznaje, često bude sažaljenja, nedoumica i predrasuda, ali te osobe ne shvataju da ona može da uradi apsolutno sve, samo na njen način i često zbog obaveza, straha i svojih problema drugi nemaju vremena da je saslušaju. Saopštila je da ima punu podršku roditelja, ali nije zadovoljna podrškom koju njeni roditelji dobijaju od društva. Naj srećnija je kada boravi u Udruženju mladih sa hendikepom. Voljela bi da upiše Ekonomsku školu- pravni smjer, ali nije sigurna da li će se suočiti sa problemima zbog pristupačnosti. Takođe, već razmišlja o mogućim problemima prilikom zaposlenja po završetku školovanja. Poručila je političarima da sa riječi pređu na djela i da poboljšaju uslove za život osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori.

Na panel diskusiji „*Servisi podrške i djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori*“ govorili su: Irma Kalač, kontakt osoba za saradnju sa nevladinim organizacijama u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ida Ferdinandi, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Savo Knežević, predstavnik Nacionalne asocijacije roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju i Nataša Anastasov, predstavnica Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“.

Irma Kalač, predstavnica Ministarstva rada i socijalnog staranja je predstavila pravnu regulativu u oblasti socijalne i dječje zaštite koja se bazira na Konvenciji UN o pravima osoba sa invaliditetom.

U junu 2013. godine donešen je novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti koji je usklađen sa međunarodnim standardima i obavezama preuzetim ratifikacijom međunarodnih ugovora, prije svega onih koji se odnose na garancije ljudskih prava i sloboda i prava djeteta. Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti unaprijeđena je oblast materijalnih davanja, kao i oblast usluga socijalne i dječje zaštite. Zakonom su propisane usluge socijalne i dječje zaštite: procjena i planiranje; podrška za život u zajednici; savjetodavno-terapijska i socijalno- edukativna usluga; smještaj; neodložne intervencije i druge usluge čime se podstiče razvoj raznovrsnih i uvođenje novih usluga socijalne i dječje zaštite u zajednici i uključivanje u oblast pružanja usluga što više različitih aktera.

Dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti 2015. godine propisana su dva nova prava na materijalna davanja i to: naknada roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine i naknada po osnovu rođenja troje ili više djece. Utvrđeno je da jedan od roditelja ili staratelja- njegovatelja koji njeguje i brine o licu koje je korisnik lične invalidnine, nezavisno od radnog i penzijskog statusa, ima pravo na novčanu naknadu. Izuzetno, roditelju ili staratelju- njegovatelju koji njeguje i brine o dvoje ili više djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju od kojih je najmanje jedno lice korisnik lične invalidnine ili tuđe njege i pomoći drugog lica, nezavisno od radnog i penzijskog statusa roditelja ili staratelja - njegovatelja, pripada naknada za svako lice pojedinačno. Visina naknade roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine iznosi 193 eura mjesečno.

Irma Kalač je saopštila da je urađeno mapiranje i analiza usluga socijalne zaštite u svim crnogorskim opštinama i kreirana baza usluga socijalne zaštite. U Ministarstvu rada i socijalnog staranja osnovana je nova Direkcija koja će se baviti razvojem usluga socijalne i dječje zaštite. 2015. godine je donešen Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici kojim su propisani bliži uslovi za pružanje i korišćenje usluga, normativi i minimalni standardi usluga podrške za život u zajednici. Podsjetila je da u usluge podrške u zajednici spadaju: dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište i usluga personalne asistencije.

Istakla je da je u 2015.godini otvorena Mala grupna zajednica u Bijelom Polju koja djelatnost obavlja u okviru Dnevnog centra „Tisa“. Trenutno u njoj boravi petoro djece. U procesu transformacije ustanova socijalne i dječje zaštite krajnji cilj je da se obezbijedi prelazak sa institucionalnog na vaninstitucionalni smještaj. Usvojeni su lokalni planovi za unapređenje socijalne inkluzije. U Crnoj Gori je otvoreno deset dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju. Organizovane su brojne obuke za zaposlene u dnevnim centrima. Počeo je sa radom i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu. Predstavnica Ministarstva rada i socijalnog staranja je saopštila da u narednom periodu očekuju širenje mreže pružanja usluga.

Ida Ferdinandi, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori je govorila o pravu djeteta na život u porodičnom okruženju, naglašavajući da je ljubav osnovna potreba svakog djeteta. Saopštila je da djeca sa invaliditetom nijesu djeca sa posebnim potrebama, već su samo drugačiji od ostale djece. Ustanove u kojima su smještena djeca sa teškoćama u razvoju ne mogu da zadovolje njihovu osnovnu potrebu na ljubav. Podsjetila je da se mreža dnevnih centara za djecu sa teškoćama u razvoju u Crnoj Gori

širi, a roditelji djece sa smetnjama u razvoju i djeca su zadovoljni uslugama dnevnih centara. Smatra da treba obezbijediti da usluge „dolaze“ kod djece kući i navela primjer usluge porodični saradnik. U prvih šest mjeseci ove godine u pružanju usluge porodični saradnik bilo je uključeno 39 porodica. Izrazila je nadu da će ove usluge biti dio sistema i da će se obezbijediti stalnost njihovog finansiranja. Saopštila je da postoji i usluga povremeno hraniteljstvo, ali da u Crnoj Gori, nažalost, još nema porodica koje to pružaju. Ukazala je na važnost saveza roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju, jer je njihova uloga značajna u monitoringu i lobiranju za prava djece sa smetnjama u razvoju. U obezbjeđivanju poštovanja prava djece sa invaliditetom veoma je važna saradnja sektora zaduženih za socijalnu i dječju zaštitu i sektora obrazovanja.

U oblasti zdravstvene zaštite bitno je pružiti podršku porodicama djece sa invaliditetom. Saopštila je da su Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori i Ministarstvo zdravlja uradili Vodič koji sadrži preporuke o tome kako roditeljima saopštiti da njihovo dijete ima smetnje u razvoju.

Ukazala je i na važnost obezbjeđivanja usluga alternativnog staranja za djecu bez roditeljskog staranja. Saopštila je da se broj nesrodničkih hraniteljskih porodica u Crnoj Gori u poslednjih pet godina značajno povećao, ali samo 3% djece koja su smještena u hraniteljske porodice su djeca sa invaliditetom. Zaključila je da svoj djeci i porodicama treba osigurati pristup uslugama podrške.

Savo Knežević, predstavnik Nacionalne asocijacije roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju je upoznao učesnike Nacionalne radionice da je Organizacija NARDOS osnovana 2010. godine i da okuplja pet organizacija iz Crne Gore i ima 496 članova. Naglasio je da je socijalna isključenost jedan od glavnih problema savremenog društva, a ona podrazumijeva: nezaposlenost, siromaštvo i socijalnu izolaciju. Iako u Crnoj Gori postoje brojne strategije i akcioni planovi, mišljenja je da usluge u zajednici nijesu dovoljno razvijene. Smatra važnom decentralizaciju procesa donošenja odluka u ovoj oblasti. Ukazao je da ne postoje precizni podaci o broju djece sa invaliditetom u Crnoj Gori. Zdravstvena zaštita i obrazovanje su regulisani nizom zakona, ali je zdravstvena zaštita za djecu sa invaliditetom prilično slaba. Ukazao je da je Dječja bolnica u Podgorici nepristupačna za lica sa invaliditetom. Takođe, suočavaju se sa problemima u vezi sa pozitivnom listom lijekova kada se određeni lijek koji se u apoteci daje kao zamjena ne nalazi na pozitivnoj listi, iako ima isti sastav kao osnovni lijek, samo drugačiji naziv.

Nataša Anastasov, predstavnica Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ je saopštila da je „Naša inicijativa“ osnovana 2002. i trenutno okuplja 20 udruženja iz 17 opština u Crnoj Gori. Naglasila je da su svojim radom i inicijativama doprinijeli poboljšanju određenih zakona, među kojima su Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju i Zakon o dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Podsjetila je da u određenim opštinama u Crnoj Gori servise djeci sa invaliditetom pružaju roditeljska udruženja čija su finansijska sredstva prilično ograničena, a potrebe djece su velike. Udruženja često pružaju informativnu i pravnu podršku roditeljima djece sa smetnjama u razvoju. Ukazala je da u Budvi još uvijek ne postoji dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju, pa njihovo Udruženje u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje razvija servis personalnih asistenata za djecu sa smetnjama u razvoju koja nijesu uključena u neki vid obrazovanja. Kao majka dječaka koji ima cerebralnu paralizu, ocijenila je da se stanje u poslednjih deset godina u ovoj oblasti poboljšalo, ali da još uvijek ima dosta prostora za djelovanje.

U okviru panela „**Obrazovanje i djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori**“ učesnicima Nacionalne radionice su se obratile Tamara Milić, predstavnica Ministarstva prosvjete i Miroslava – Mima Ivanović, program koordinatorica u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore.

Tamara Milić iz Ministarstva prosvjete je predstavila realizovane i planirane aktivnosti ovog Ministarstva u oblasti obrazovanja djece sa invaliditetom. Govoreći o inkluzivnom obrazovanju u Crnoj Gori istakla je da je potrebno da se društvo prilagođava djeci sa invaliditetom, a ne djeca društvu. U Regionalni projekat posvećen inkluzivnom obrazovanju uključeno je sedam škola u Crnoj Gori, koje su kroz projekat poboljšale inkluzivno obrazovanje u okviru svojih nastavnih procesa. Sprovodi se princip „djelimične inkluzije“, jer djeca sa posebnim obrazovnim potrebama na pojedinim predmetima pohađaju nastavu sa drugom djecom. Za svako dijete sa posebnim obrazovnim potrebama izrađuju se individualni razvojno-obrazovni programi. Novitet su individualni tranzicioni programi koji se realizuju u pilot opštinama.

Tamara Milić je istakla da su nekadašnje posebne ustanove transformisane u resurne centre: JU „Resursni centar za sluh i govor“, Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom „1.jun“, Podgorica i JU Resursni centar „Podgorica“ za tjelesne i smetnje vida. Takođe, organizovane su regionalne ekspoziture resurnih centara u pojedinim školama. Kao podršku inkluzivnom nastavnom procesu, Zavod za školstvo organizuje mobilne službe radi pomoći u redovnom školovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Formirana su četiri mobilna tima na nivou regija: Podgorica, Nikšić, sjever i jug. Novitet predstavlja formiranje inkluzivnih aktiva na nacionalnom i regionalnom nivou, kao i uspostavljanje inkluzivnog portala koji je dostupan na nastavničkom portalu. Pripremljeni su razvojno-edukativni nastavni materijali koji za svaku smetnju sadrže posebne mjere, kao i Informator o pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova i obrazovno-vaspitnog procesa. Inicijativa za razvijanje kvalifikacija je usvojena, a uslijediće usvajanje standarda zanimanja asistent u nastavi.

Osim brojnih aktivnosti koje je Ministarstvo prosvjete u saradnji sa nadležnim institucijama realizovalo u proteklom periodu, Tamara Milić je predstavila i planirane aktivnosti koje se odnose na djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. U narednom periodu uslijediće obuke kadra centara za socijalni rad za socijalnu inkluziju, kako bi se razvila i unaprijedila rana podrška u sistemu socijalne zaštite. Takođe, organizovaće se obuke komisija za usmjeravanje, ali i obuke polaznika programa stručnog osposobljavanja. U saradnji sa Zavodom za školstvom planirana je realizacija velikog broja aktivnosti, među kojima se izdvajaju: savjetovanje i obuke školskog kadra, izrada vodiča za razvoj školske inkluzivne politike i savjetovanje za izradu i implementaciju školskih razvojnih planova.

Miroslava Mima Ivanović, program koordinator u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore je saopštila da je bila jedna od prvih učenica koja je uključena u sistem inkluzivnog obrazovanja. Podsjetila je da u skladu sa Ustavom Crne Gore potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i uputila na obavezu neposredne primjene Konvencije UN o pravima osobama s invaliditetom. Ukazala je da u skladu sa članom 24 Konvencije treba da se osigura inkluzivni sistem obrazovanja usmjeren na pun razvoj ljudskih potencijala i osjećanja dostojanstva i samovrijednosti, razvijanje ličnosti, talenata, kreativnosti, mentalnih i fizičkih sposobnosti, kao i omogućavanje da lica sa invaliditetom efektivno učestvuju u slobodnom društvu. Mišljenja je da sva djeca sa invaliditetom imaju pravo na prilagođavanja koja prevazilaze zakonske standarde. Problematično je što institut rane identifikacije nije prepoznat, pa se često događa da se djeci sa invaliditetom kasno pruži potrebna podrška. Za sada se na komisije za usmjeravanje upućuju djeca za koju neko iz bližeg okruženja primjeti da posjeduje neko oštećenje, a procenat takve djece je mali. Da bi funkcionisala rana identifikacija, neophodno je da postoje tijela u kojima zaposleni imaju znanja koja su potrebna da bi se izvršio rani uvid za svu djecu sa invaliditetom.

Miroslava Ivanović je naglasila da inkluzivni sistem obrazovanja treba da obezbijedi potpunu jednakost i da omogućiti djeci sa invaliditetom da se razvijaju u ostvarene osobe sa punim

samopoštovanjem, za šta im je potrebna značajna podrška. Međutim, u redovnom sistemu obrazovanja ne postoji mogućnost korišćenja Brajevog pisma niti znakovnog jezika. Iako djeca od 10 godina i starija imaju zagarantovano pravo na mišljenje, često se zanemaruje mišljenje djece u stvarima koje ih se tiču. Na kraju izlaganja, Miroslava Ivanović je podvukla da je u skladu sa članom 8 Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom potrebno preduzimati efektivne i odgovarajuće mjere na podizanju svijesti o pitanjima invalidnosti.

U okviru **Panela „Djeca sa invaliditetom i UNCRPD“** izlaganja su imali An-Sofie Linkneht, predstavnik Evropskog foruma za invaliditet i Juan Ignacio Perez Bello, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom.

An-Sofie Linkneht iz Evropskog foruma za invaliditet je istakla da je Crna Gora ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom vrlo brzo, 2009. godine, prije nego što je to uradila Evropska unija, koja je ratifikaciju izvršila 2011. Ukazala je da je glavna svrha Konvencije, shodno članu 1, promocija, zaštita i osiguranje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i promocija poštovanja njihovog urođenog dostojanstva. Vlade država potpisnica moraju preduzeti korake kako bi načela Konvencije bila primjenjena u praksi, kako od strane organa i institucija, tako i od strane fizičkih lica. Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, koja je široka i dotiče brojne oblasti, je jedinstvena jer su u procesu izrade njenog nacarta bile uključena i lica sa invaliditetom u skladu sa motom „Ništa o nama bez nas“. U Konvenciji su utvrđeni mehanizmi za nadzor nad njenim sprovođenjem na nacionalnom planu, koji uključuju i jedan ili više nezavisnih mehanizama, kada je to primjereno. Konvencija UN pristupa metodom promjene paradigme („*paradigm shift*“) i osobe s invaliditetom posmatra sa aspekta ljudskih prava, jer su ova lica kao prvo ljudi koji imaju pravo da budu uključeni, da se pitaju i da prijave kada su diskriminirani.

Predstavnik Evropskog foruma za invaliditet je posebno istakla član 3 Konvencije kojim su utvrđena osnovna načela, kao što su: poštovanje urođenog dostojanstva, pravo da donose odluke o sopstvenim životima i samostalnosti, nediskriminacija, puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života, poštovanje različitosti i prihvatanje lica sa invaliditetom kao dijela ljudske vrste i raznovrsnosti ljudskog roda, jednakost mogućnosti, pristupačnost, jednakost muškaraca i žena i poštovanje razvijajućih kapaciteta djece sa invaliditetom i poštovanje prava te djece da očuvaju sopstveni identitet. Posebno je izdvojila načelo pristupačnosti koje je zagarantovano članom 9 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti ne podrazumijeva samo uklanjanje fizičkih barijera, već se primjenjuje i na informacije, komunikacije i druge usluge. Posebno važan aspekt je pristup pravdi za lica sa invaliditetom, kao i pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju.

Među opštim obavezama država članica, koje su utvrđene članom 4 Konvencije, izdvojila je analizu zakonodavstva, istraživanje i razvoj univerzalnih usluga, dobara i tehnologija, kao i obuke i podizanje svijesti. An-Sofie Linkneht je zaključila da Crna Gora ima dobre zakone, koje je potrebno adekvatno primjeniti u praksi i da je licima sa invaliditetom neophodno omogućiti ostvarivanje punog prava na političku participaciju, pa je potrebno riješiti problem fizičke nepristupačnosti brojnih biračkih mjesta.

Juan Ignacio Perez Bello, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom se osvrnuo na položaj djece sa invaliditetom i zaštitu njihovih prava koja je garantovana Konvencijom UN. Izdvojio je član 7 koji se posebno bavi djecom sa invaliditetom i kojim su propisana načela jednakosti sa drugima, obaveza posvećivanja pažnje najboljem interesu djeteta i garantovano pravo na slobodno izražavanje stavova o svakom pitanju koje se tiče djece sa invaliditetom. Pravo svih lica sa invaliditetom na obrazovanje garantovano je članom 24 Konvencije kojim su države potpisnice obavezane da osiguraju inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i učenje tokom čitavog života. Djeci sa invaliditetom i njihovim porodicama

neohodno je pružiti podršku, pogotovo razvojem usluga u zajednici. Treba sprovoditi mjere kako bi se spriječilo napuštanje škola od strane ove djece i osnažiti njihovo pravo da izraze svoje mišljenje. Takođe, treba raditi na podizanju svijesti i promociji principa nediskriminacije u obrazovanju djece sa invaliditetom. Posebna pažnja treba da bude posvećena okončanju institucionalizacije.

Na kraju izlaganja, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom je najavio da će Komitet za prava osoba sa invaliditetom, koji prati primjenu Konvencije UN, razmatrati izvještaj za Crnu Goru u avgustu 2017. godine.

Drugog dana radionice Koalicija organizacija osoba sa invaliditetom, organizacije za ljudska prava i predstavnici institucije Zaštitnika za ljudska prava i slobode prisustvovali su radionici izgradnje kapaciteta za pisanje alternativnog izvještaja o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori.

Učesnici Nacionalne radionice su bili saglasni u ocjeni da je razmjena mišljenja na temu djece sa invaliditetom bila izuzetno korisna i da je potrebno što češće baviti se ovim pitanjima kako bi se osiguralo da ova djeca zaista uživaju sva prava koja im pripadaju.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

dr Halil Duković